

ACC. N:R M. 15516:1-25.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Småland*

Upptecknare: *Ingeborg Johansson, Markaryd*

Härad: *Funnebo*

Berättare: "

Socken: *Markaryd*

Berättarens yrke: *husföreståndarinna*

Uppteckningsår: *1957*

Född år *1898* i *Hinneryd*

Århögstiderna och deras firande. s. 1-25.

Upprop 22/11 1956

De olika högtiderna är det rent och klart de firas under olika förhållanden i våra bygder. Högtidsfirandet, såväl som så mycket annat, har de senaste årtiondena varit så förändrat, att man kan verkligen undra om man lever i samma land. Den högtidskonsternas dansar som kännetecknar vår tid, måste vara anledning till att skillnaden är så väsentlig. Visserligen har våra högtider ännu samma namn, men man har behagat, att draga in vissa högtidsdagar och tillsätta andra, enligt god tycke. Detta har väckt en viss reaktion hos de äldre, och här finnes hus, där man inte ännu accepterat det nya systemet. Först eller senare måste man emellertid finna sig i förhållanden, även om det är motbjudande, för den konservativa landsbygden folk.

Advent har ju de senare åren blivit en högtid, som firas både i kyrkan, missionshusen och hemmen och alla de ljus, som tändas i advent, är en ständigt påminnelse om den skönda julhögtiden. Den första adventsöndagen som naturligtvis

Upprop

22/11 1956

1.

är den största högtidsdagen, kändes bara ett ljus, och i
denna hälsning, till familj med lemmarna och
meditera och eventuellt planera, för den stora högtiden
som är i anslutande. Allt är advent en hemmets
högtid, särskilt i sådana hem där Guds ord respekteras,
och där man finner sin tillfredsställelse i de källor som inte
sina. Men även i andra kretsar, vill det i stort sett synas
som man bär en viss respekt för advents stora betydelse,
ty det är mindre vanligt, att man dessa dagar ställer till
med fester och uppträden av mindre kederlig art.
Så det gäller denna bygd, är adventsfirandet något helt nytt,
som tillkommit de senare åren, och man anser, att dessa my-
nigheter som man säger, har kommit dels genom radio
och dels genom inflyttade personer och sedan som sådana
har redan slagit rot i bygden. Även de äldre, söka, att åt-
minstone i viss mån anpassa sig, med anpassande,
och så det gäller högtidsfirandet kanske man ju som det
heter: "vara all mänsklig ordning undergiven".

Iren om man ike från barn-dansen varit van vid
 dylikt firande av advent, måste man ju erkänna, att seden
 är både vacker och stämningfull, och sådant imponera givetvis
 även på de äldre sinerna. Vem skulle exempel vilja undvara
 advent-ljusstaken, med de fyra ljusen? Helt visst står den
 som bordspyrdnad i varje hem i adventstid, och man
 minnar sig så gärna den smula feststämning, som levande
 ljus i regel för med sig.

Ljuset höglid står för dörren, och härav får man ytterligare
 en påminnelse, då vi hunnit så långt som till Lucia.

Denna fest, är också något endast för de senare åren, då det
 gäller denna bygd. Luciadagen, smakar nog med stor tillfreds-
 ställelse bland barn och ungdom, ty härmed är förknippat
 så många festligheter, som tilltalar deras smak.

Sedan några år tillbaka, har man i denna trakt kombinerat
 luciafirandet med den varje år i årskommande julfesten,
 som både barn och äldre så högt uppskatta.

Här förekommer luciainslaget, som en viktig del, och

var viss om att det har varit spännande att bara
välja den strålande ljusbruden.
De som mera yttligt ser på saker och ting, uppskatta juvelvä-
lucifirandet, ty det blir ju för dem ett angenämt avbrott i
julbrässkan, som naturligtvis redan då, har begynt.
Andra äro mena, att dylikt festande har hedniskt ursprung,
och alla icke borde förekomma i vårt kristna land. Här är
alltså delade meningar härvidlag, och många äro de, hem, som
icke vilja anse denna sed som acceptabel, utan ställa sig
helt avvisande, och att det är i sådana krafter där Guds ord
behärskar hemmet, behöves jag väl ej understyka.

Somliga mena också, att det myckna festandet före jul läges
bort den allra äldsta stämningen, som i äldre tid var så försmittad
både bland gamla och unga.

På tal sådana påståenden, firas lucifesten i bygdens skola,
där den strålande ljusbruden träder in, öföljad av sömmor
och stjärngossar. Denna fest är egentligen avsedd endast
för barnen och deras föräldrar, ty ungdom som här

lust till dans, nöjer sig givetvis inte här, utan då som-
las man i köpingens lokaler, och firar sin luciafest.

Men Lucia firas även i hemmen nu för tiden. I en familj
där som finnes flickor i tonåren, ger man sig inte, utan att
få styra ut någon till Lucia, med ljus i karel, och ett
vitt wallinne, för i många fall utgående brudklänning.

ibland nöjer man sig inte med att bara bjuda husets folk
på kaffe i tidig morgonstund, utan följer "Lugas också"
in i granngårdar och väcker husets folk med sång och
kaffebudning. Detta är väl i och för sig vackert, men när har
den där spännande längtan efter julens lugn vägen, som förpräglade
sinnena? Barn glömma sig väl åt julens annor, men pass på,
om inte det är julklapparna, och lunden och all darskap
som därmed är förknippad, som hägrar för de små.

I våra bygder och även på andra håll, är det i vår tid
en kepplöpning om vem som förstår att ge sina barn de
flesta och dyrbaraste julklapparna. Sätta de barnen värd
på denna uppoffring, som det givetvis är för föräldrar

och målsman? Trappast! På sin höjd en himme medan
man ser över lekstugorna, dockan, dräktvagnen etc och begäret
efter nya erövringar på detta område, ger sig snart till
känna. Bära ett exempl bland de många. En flicka i alla-
årsåldern yngst i syskonringen och allas gunstling, rikade
vara född dagen före julafton, och eftersom det också är
vanligt nu för tiden, att sådana dagar överläsa barn med
leksaker av alla möjliga slag, skulle hon naturligtvis också
en sådan dag få allt vad hon kunde önska. De berättas
att hon fick leksaker på sin födelsedag för närmare ett hundra
kr och då hennes mor vid ett tillfälle frågade om hon
nu äntligen var nöjd, svarar hon: å ja, men jag hoppas
att det blir litet mer i morgon då det är julafton!
Julens stora betydelse har kommit i skymundan och även om
barn i tioårsåldern (undantagande dem som går i söndagskolan)
i bästa fall vet varför vi firar jul, hör det naturligtvis till
i vår tid att man skall hjälpa det, inte minst med dalg
litteratur i hemmet, som även i juletid expieras i massa.

Ydare prydes man husmet med bonader med mindre smakfulla motiv. Därför gör man för att glädja barnen heter det, men den neutrala iakttagaren undrar givetvis om det kan bli någon varaktig glädje, att propagera i barnen sager om framtida och till. Men var och en skall som det heter: "efter sitt sinne leva", och dess bättre finns här också hem där man inte skulle tolerera en julbonad av detta slag, eller en jultidning av liknande innehåll.

Man som flertalet här i bygden har den förutnämnda inställningen och synen på tinget, måste man erkänna, att det förefinnes en väsentlig skillnad i fråga om högtidsfirande här unga och gamla "före spiran". Således skulle intrycket bli omväxlande för en utomstående, och snart skulle denne, genom derotiska arrangemang, vid julhögtiden med lätthet kunna räkna ut hurudan andan i hemmet är.

Vad man har gemensamt är ändå det, att julen anses för att vara den största högtiden på året, och till ingen av de övriga göres sådana anställningar för familje- och hemmaras

hemnad som jul till julhögtiden. Vänligt har man gått
ifrån det gammaldags julsticket, som började redan i
november månad med förberedelser för julen, men det är klart,
att de som äro födda och uppfostrade i denna trakt, vill
icke för något pris avstå vissa traditioner härvidlag, utan
mena; att så hade vi det då vi var barn och så vill vi baka
det nu. Varför äro det så nödvändigt med hembakat bröd
till jul, då man kanske hela året om annars, måjer sig med
bagarebröd från affären. Utan skrivel därför, att man önskar
så mycket som möjligt återuppliva barn dommens jul, och
de många minnen som därmed äro förknippade.
Eller varför är det så nödvändigt att baka pepparkakor
just till jul, om inte därför, att den gamle seden vill
ingen bryta, och som bygden affärsinnehavare som är
född och uppfostrad i trakten i ett avsnitt av ett dylikt
samtal uttryckte sig: "se på bare kaggen å en fjonges te å
baga, jule de å så julemest."

Vi infödingar här i bygden veta också, att på Anna-dagen

skall enligt gammal sed julfesterna läggas i blöt, och
 men vi oss skulle väl vilja gå förbi denna viktiga del af
 julfesterna. Men då man talar om sådant med
 några av de inflyttade familjerna (i denna trakt är
 sedan många år tillbaka många danskar inflyttade)
 har de inte den drucklaste mening om sådana seder och
 bruk. Att dessa gå efter sitt lands seder och traditioner
 är det gällande högtidsfirande, undrar ju ingen över, och
 därför måste man erkänna, att de varken vill eller kan
 ha något närmare gemenskap med bygdens folk.
 Att julgran och julkleppor inte saknas här heller, det är ju
 tydligt, men till deras framträdande för öfrigt, visar det
 sig, att de äro främlingar och betraktas av bygdens folk som
 sådana. Så mycket känner man dem i alla fall, att man vet,
 att exempel deras matordning vid en högtid som julen
 är något helt annolunda, än vad vi äro vana vid.
 Ingen av dem vet varför vi kalla julaften för doppsen
 den, och att det är en gammal tradition här i bygden, att

man den dagen sätter grytan på bordet, och familjemed-
lemmarna får doppa sina brödskevar i det feta fläskspadet.
Ett viktigt inslag i matordningen på juleafton är kisgränsgrä-
sen, som en sådan dag skall vara utomordentligt lækker.
Vi som är äldre, söka att se mycket som möjligt både med
matordning och dekorationer till en sådan högtid som julen,
bevare gamla traditioner, men den yngre generationen
vill gärna följa tidens sed med ständigt nya uppslag.
Emellertid äro vi alla överens om, att endast det bästa är
gott nog, och man troas alla ansträngningar härvidlag, för
att göra det bestligt för sig och sina. Blommor och levande
ljus måste finnas på jultorset, om man vill följa tidens sed
och knappast finnes väl något hem här i bygden, som inte tilljult
beställer en extra god lårbo. Dessutom fodras det i vår tid,
att det skall finnas ett "gottbord", med allhandla frukt och
godis, allt efter vad familjens budget förmår.
Skall det talas om någon skillnad i fråga om festande
mellan de olika samhällsklasserna här på landsbygden, så

måste man erkänna, att arbetarklassen visst inte "sätter
sina påsar vid dörren", härvidlag i vår tid. Så är det förra
bondklassen, som så att säga "går sega skeden i socker hand,"
och beräkna, så att de bet och brödet går någorlunda ihop.
Så var det inte förr. Då var det bönderna som voro haxiga,
och inte minst vid pigktidstillfälle framgick det, att det var
kär resurserna voro. Alltså ombytta roller, och intet ont
i det! Jämfört med äldre tid, har ju alla samhällsklasser
nu för tiden det bra, och man förstår sig väl på, att ut-
nyttja resurserna, såvitt bönder som arbetsfolk.

Så gammaldags. Trevliga julkalasen, som var en sådan
viktig detalj i julfirandet förr, är sedan flera år tillbaka
helt försvunna. Ingen anstränger sig nu mera på ett sådant
sätt, för andras beundran, utan var och en "drager in sig inom
sitt eget sket" och fester med sig själv och sine så gott sig
gör, läter. Därför är också den där gemensamma beundran
som bygdens folk i äldre tid hade, endast ett minne
som ibland diskuteras inom familjen.

ungdomsfest, allt för att de bestående värden målle
bliva aktuella, och att "livet är ingen lek".

Vår julhögtiden har skridit så långt att man bereder sig
till att fira nyår, för beräkna alltså att julen varar till
och med fredagen, har också julemessa, ljusning
och fester hunnit sätta sig. Det är inte ovanligt, att
just då höra sådana uttryck som: "Såvare gott denne
högtidsdagen vare över, så en senge börja å ta fram jöning
före nu å se areben på allt festane! Så blir det ju
alltid, och nog är det sant, att "ombytte förnöjer".

Nyår är emellertid också en hemmets högtid, och mera
sällan vill ungdom den natten ge sig iväg från hemmet,
ty det passas bäst, att höra nyårsklockorna i radio hemman
hos far och mor. På sådana ställen där Guds ord behärskar
hemmet, hålles man gärna vid inenskiftet husandakt med
sång och bön och läsande av Guds ord, och givetvis fram-
trädessom aldrig tillföre, det gångna årets händelser
av vad slags art de vara om. Därför är det ett visst vemod

som behållas sinna just vid årsskiftet, ty det är ju
så förborgat, att det nya året bör i ett skede. Snappast finnes
väl någon som är så att säga till "ören kommen", som icke
vid årsskiftet ägnar ensåttig tilltänkt åt bords-grening.

Likaom man önskar varandra god jul och under mellan-
dagarna god fortsättning, heter det nu gott nytt år! då
grammor och bekanta träffas, ty det hör till god ton att
icke utskylla denna hörlighets-åtgärd.

Enligt gammal god sed, skall man givetvis minna sig något
extra gott till nyårsdagmiddagen, men inte i samma om-
fattning som exempel på juldagen. Har man anhöriga
bosatta på andra håll, är det mycket vanligt, att de göra
besök i hemmet just under nyårskelgen, ty man har då
på ömse håll, kunnit vila upp sig efter julrusken.

Efter nyårs början emellanåt liest att få en mera vardaglig
prägel, och man kan nu utan att bli utpekad som sär-
skilt aktia, med nya å säg börja orientera sig i de
förestående skogaverkningen. Torne i slutet börja

berinnfolken nu så smärningen, att säga fram diverse
handaarbeten, och var och en sinas bär som det heter:
"att ha något för händerna".

Man har emellertid i sin bär! Säg fram varje hände
grejor, förän det åter är högtid, (fredagsdagen) och denna
gång säsons avslutning på julen. Finnes det några levande
ljus kvar så skall de givetvis tändas och brännas ned
under fredagsdaghelgen, och man anser att ljusets högtid
är avslutad. Förresten är det någon i vår tid här i
bygden som vill ha julgranen stående till tjugonde
dag, (det var för) utan det synes som man vore angelägen,
att ju för dess bättre, att komma i de gamla gångarna.

I hem där som finnes barn är julgransplundringen en
av deras stora dagar. De få de bjuda hem sina komrader
och leka och stöja, nästan efter behag, ty som man säger:
det förekommer inte mer än en gång om året, till bara
barnen glädjas om de kan!

15 Julgranen, har alljämt sin plats i julfirandet, alla

nyfmodigheter till Stols. Men kan med full fäkt parli,
att den finnes i varje hem och pryder sin plats, såväl
hos unge som äldre i närvarande tid. Denna sed med jul-
gran, som man anser vara omkring sextio år gammal
i denna bygd, ser alls icke ut att vara på icke till, utan
i en del hem håller man sig med två sådana, en större
och en mindre, för att man inte tala om den lilla advents-
granen som fändes redan vid den tiden.

Det är det en väsentlig skillnad på den julgran som
vi hade som barn, och det praktexemplar som man håller
sig med i vår tid. Vi fick göra uttyrserna själva, med
liten pappersgrejor, och de gamla sakerna, som man oröfiligen
hade fått, hängdes i år efter år. Vi däremot köper man nytt
för varje år, för det passar inte, att man hänger upp gammalt
skräp som det heter.

Så förändras tiderna och vi med dem, ty det är ju så,
att i längden förmår icke den allra ständaktigaste, att hålla
sig emman inför allt det nya, och innan man vet av

har man kanske själv accepterat den rådande seden.
 Vårfrudagen, påminnes väl inte i äldre tid heller, till de stora
 högtiderna, men det var dock en högtid dag som man såg
 framåt emot med en viss tillfredsställelse, ty från och med
 "freastan", skulle man enligt gammal god sed lägga sig i
 dagsfrys. På de flesta ställen, gjorde man störrengöring fyra
 gånger om året och just till vårfrudagen gällde det, att
 huset var pyntat och färdigt. Då är det emellertid inte
 nu. Vårfrudagen fäster man inte något avseende vid, den
 går nästan spårlost förbi och för all del den är ju som
 extra helgdag också indragen. Vårfrudagen är ju den dagen
 när för tiden nödvändigt skall baka väfflar, det är ju
 ingen som vet, men detta är också något nytt, som
 har kommit genom inflyttade personer, och skett är man
 med på galoppier, och gör som andra, och på så sätt
 skapas nya seder och bruk.

Påsk, är däremot i vår tid en stor högtid, som i melsats
 till julhögtiden, då familj medlemmarna enligt gammal

sed helst håller sig i hemmet, kan man mycket väl
fira påsk hos vänner och bekanta, både i hembygden
och på andra håll.

Visse seder och bruk som förekomma under påskhelgen,
har vi nu blivit tvungna gemensamt, såväl där man firar helgen
mer allvarsamt, som i de så kallade "glada lagen".

Således är det brukligt att dekorerar rummen med påskmål.
I alla rum prunka de frodiga påskblidor, som ingen
rummer vill avstå, till en sådan stor högtid. Vidare bör
man ha utslaget björktrö till påsk och i detta hänger
man upp fjädrar och annat påskpynt, allt för att det hela
skall verka festligt. Iaggälandet under påskhelgen, är i denne
bygd en mycket gammal sed, och i närvarande tid, ser det
ingalunda ut på påskbordet, som den var i utgående.
Vi för familjemedlemmarna äta just så många ägg som det
behövs, och därtill mycket annat gott, som man anser
vara nödvändigt, en sådan högtid som påsk.

I sådana hem, där man något respekterar högtidens

stora betydelse, tolkas emellanåt inte alla de upptåg
i skämt, som man har hittat på de senare fjögofem-
frettio åren, och som man nu anser som nödvändiga
inslag i påskfirandet. Sedan på skärtorsdegafteften börjar
man med upptåg och dumheter, som långt ifrån äro passande
allra minst en sådan dag. Barn och ungdom kläda ut sig
till påskbärningar och visa sig i granngårdarna, och
den som kan bära sig mest ille åt, är naturligtvis den
dumtignaste. Vidare är det sedan tre a fyra år till baka-
kallat att denna betydelsefulla natt anordna densitt-
ställning i grannskapet, något som också upprör sinnena
hos mera färdiga personer. Bäst påskbålet som man
anser vara så nödvändigt på påskafteften, för att barn och
ungdom skall komma tillsammans, och detta mått ha
en förfärlig dragningskraft, ty även från andra byar
kommer de unga, för att röa sig i skenet av påskelden.
Den stora högtiden påsk firas man också som nämnt i
mera obetydlig stil på många ställen här i bygden.

Här är visserligen också de gängse seder och representerade, men, att man ofta vid dessa betydelsefulla helgdagar i sådana kretsar har gemenskap omkring Guds ord, behöves jag väl inte understrika.

Var och en skall ju som det heter: "öfver sitt sinne leva" och detta framträder inte minst i vårt högtidsfirande. Umgående söker man givetvis då, man känner sig tillfredsställd, men om man är i vår tid, vil vara i vårmening söker, att på alle sätt jämföra ihop de två högtiderna, skall det dock enligt skriftens ord aldrig lyckas.

Till nästa stora högtid pingst, har vi här i bygden samma praxis nu för tiden som för, att pryda huset med alla försommarens vackra blommor, såväl vilde som odlade. Pingstliljor och löjtnantshjärtan böra liksom ihop, och de sättas gärna i samma vas, och att bara denna lilla detalj gör högtidstämning, har ingen förneka.

Blövisst och liflikanvalje är ett annat inslag, som förekommer just till pingst för att nu inte tala om

de gammaldags syrenerna som gärna vid denna tid
stå i sin färgning.

Till pingst har gärna värreblåst tillagd som det heter, och
därpå har också den stora värrengöringen som det kallas
om så mycket i vår tid blivit verklig, och vem känner
sig inte tillfredsställt hos inför detta.

Så är det inte omöjligt, att det skall bli ett bröllop i
någon av gårdarna, och det gör icke stämningen mindre
angående. Ett sådant bröllopshögtidligheter just till pingst
är en gammal sed, som förekommer ganska allmänt ännu,
här i bygden, och pingstbruden som det kallas om så mycket
får, anses alltför som en särskild lycklig individ.

Träner omått bygdens folk rätt, vill det emellertid synas
som vore det mindre allmänt att frossa i mat och dryck
vid denna högtid, och kanske det beror på, att man
känner sig så mycket skamsen, ty det är ju den vackraste
tiden, som man söker att få ut så mycket som möjligt
av. Dessutom har man ju haft två små helgdagar

första maj och Tioåtti himmelfärdsdag sedan påsk, och
man kan ju inte heller festa i det vändliga, heter det.
I äldre tid, gav man ofta akt på huruvida väderleken var
under pingsthelgen, ty därpå berodde det huruvida skörden
blev mäsad. De. Regn i pingst det är del samma, som
missväxt kalle det, och vi som minnas detta resonemang,
saga väl inte direkt hämnen till det, men för den händelse,
att det skulle regna sept på pingst dagen, skulle man helt
säkert äga en punkt, att de gamla som brukade detta talesätt,
och jämväl i sitt inre tillägga: Gud giv att det inte hadde
någon betydelse.

Midsonnar! det låter väl varmt och skönt, inte sant!
Västerliden har man på många ställen redan då börjat ordna
för hösten och höstbergringen, men i regel äro i landbygden
folk ändå någorlunda utvilade, under den lilla period mellan
vår och höst, som vi alltid räknat med vara den lugna
tiden. Därför kommer denna högtid som en avslutning
härpå, och härpå är det i regel bara, att ligga i, allt vad

"Sjg och sammar bralles", sy för oss landsbyggdens folk är arbets-
löshet okända begrepp.

Midsummar, bekräftades allt vid för som avslutning på hög-
tiderna, sy de som nu har tillkommit fram på hörsidan
är ju en kast för yngre tid. Att de vanliga arrangeringen
till större högtiden förekomma även till midsummar säger
sig ju själv, men i mindre omfattning, sy man har egent-
ligen tagit ut sig på de många högtiderna, och människorna
är ju sådana, att hon tröttnar och vill ha ombyte.

Vi tyckte det var mycket högtidligt med de unga björkarna,
som till varje midsummar skulle sättas vid första trappan,
och detta var lika vanligt vid varje hus förr, som allt det
nu finnes en fulgren i varje hem då det är jul. Men denna
sed är helt bortlagd sedan ett trettiotal år tillbaka. På sin
höjd sätter man in liten lör i vägen golvras, för att liksom
påminna sig den gamla tiden, då man var ung.

Äre mot är det ännu vanligt, att varje midsummarafon
gå ut i vägen, att plocka midsummarbyketten som

gesmen, samt skulle försöka påminna sig dem, som
man vet med säkerhet ha varit lyckligt ur tiden.
Här är ingen högtidsdag i denna bygd. Har aldrig varit
och är det inte en närvarande bid heller, men det är dock
inte frött, utan, att det börjas att leva ditäl, ty skolbarn
ha nu våra märkenslor och genom propaganda skapas
nu nya seder och bruk. Innan vi vet av skall det
kanske vara både gas och svartroppe här i skugorn, på
märkenslotten.

Detta är nu i stora drag, huru vi i denna bygd
fira våra högtider, men det är nog möjligt, att många
detaljer som kanske kunde tjäna folklivsforskningen
har uteblivet, men en uppmärksamhet som denna bör
ju inte bli alltför omständlig. Vackerligen har jag
i denna uppteckning följt den linje som vi infödingar är vana
vid, men då det gäller högtidsfirandet iinder närvarande
förhållande och i det stora hela behöver man inte vara någon särskild
kännare för att se, att nya seder och bruk kommer att erövra fältet i
den näraste tiden.